

A fegyelmező intézkedésekhez vezető úton...

Természetes igénynek tartjuk, hogy az eredményes nevelő-oktató munkánk végzéséhez az iskolában rendnek kell lenni. Azzal is tisztában vagyunk, hogy a szükséges rendet nekünk, az iskola falain belül dolgozóknak kell megteremtelnünk.

Rendet az intézmény külső képében, belső terében, szervezetében, működésében, rendet a gyermekek és nevelők fejében és lelkében éppen úgy, mint a tevékenységükben, magatartásukban.

Ez lenne tehát az ideális.

Sajnos, a valóság, a mindennapok gyakorlata gyakran mást mutat, s ez nem is új jelenség. Az elvárástól eltérő viselkedési formák, tanulási problémák minden időben megtalálhatók voltak az iskolák életében. Ilyen példákat őriznek irodalmi művek is, de gyakran hallunk és olvasunk olyan ismert közéleti, tudós emberről is, aki az iskolában a problémás — némelyikük renitens — viselkedésével tünt ki, s ki ne emlékezne diákévei csínytevéseire, lazításaira. Tehát nem kortünet. Amiről most szólok, az néhány olyan jelenség, ami a korábbi évektől eltér, ami kimondva vagy kimondatlanul is riasztó jelzéseként van jelen az intézmények életében. Statisztikai adat nélkül is érzékeljük, hogy félelmetesen növekszik a nehezen nevelhető, a hátrányos helyzetű, a veszélyeztetett gyermekeink száma. Egy-egy gyereknél gyakran halmozottan vannak jelen ezek a problémák. Tudom, hogy nem törvényszerű, de sajnos, az a tapasztalat, hogy ezeknél a gyerekeknél előbb-utóbb viselkedési, tanulási problémák jelentkeznek.

Hogy ez a káros folyamat mikor indul el, nem is sejtjük talán, azt viszont tudjuk, hogy a gyermekeink életére ható negatív attitűdök felmérhetetlen, és később talán már helyrehozhatatlan károkat okoznak. Pszichés zavarok, beilleszkedési problémák, értékrendek nem ismerete vagy tagadása, vandalizmus . . ., sokszor ezek együttese is jellemző már egy-egy kamaszra, felnőttre. Ekkor már a segítség késő és eredménytelen.

Tudjuk, hogy ezek ellen tenni nagyon korán kellene, s a legcélszerűbb lenne kivédeni, megelőzni a később már kórossá váló folyamatokat. Ez az, amire még igazán nem vagyunk felkészülve, és talán ezt nem is lehet felróni nekünk, hiszen a munkánkban még most is számos olyan elem van, ami elveszi az energiánkat, időnket, esetenként a kedvünket is.

A pedagógus viszont nem mondhat le, de nem is mond le semmilyen okból a legfontosabb feladatáról, a reábizott gyermekek neveléséről. (A szándék biztosan mindig pozitív.) A gyakorlatban számos próbálkozás, módszer, útkeresés, megoldás található.

Gyakorló kollégáimmal szemben nekem — pedagógiai tanácsadónak — kivételes helyzetem van, hiszen több lehetőségem van látni, tapasztalni, összevetni az intézmények nevelőmunkáját, megismerni a pedagógusok és intézményvezetők próbálkozásait a kisebb-nagyobb fegyelmi, tanulmányi problémák megoldásában. Ezen a területen eltöltött éveimet én kitűnő tapasztalatszerzési lehetőségnek, valós és nagyon hasznos továbbképzésnek is tekintettem. Eddig is nagyon direkt módon gyűjtöttem és gyűjtöm a továbbiakban is azokat a „pedagógiai morzsákat”, amelyek bizonyos esetekben hasznosnak bizonyultak.

Azért ragadtam tollat, hogy néhány — talán aprónak tűnő, de a hivatalos büntetést még nélkülöző — módszerről, megoldásról szóljak. Nem lehet vitás, hogy követelésre, tiltásra, büntetésre szükség van. Hogy mikor, milyen formában és milyen szinten tegyük ezt, nem lehet általánosan meghatározni. Mindig az adott helyzet, életkor, a probléma mélysége és súlyossága kell hogy döntsön.

A problémák esetenként már az iskoláskor előtt is jelentkeznek, tudjuk, hogy az óvodának is vannak már úgynevezett „rémei”. Az iskolában aztán újabb követelmény, más szokás, más életritmus, elvárás várja a gyerekeket (nevelők és szülők részéről is). Ha a szülő elvárása reális, ha a nevelő pedagógiailag felkészült, ha az iskolai miliő nyugalmat, biztonságot nyújtó, ha... és sorolhatnám tovább. De mi van, ha egyik feltétel, esetleg több tényező is hiányzik (otthon és iskolában is), akkor jönnek a problémák. Ha baj van az alkalmazkodási készséggel, az engedelmisséggel, a figyelemmel, az akarással, kezdődnek a konfliktusok.

A szokástól eltérő — esetleg már deviáns — viselkedés oka tehát nagyon összetett is lehet. Úgy gondolom, nem túlzok, ha azt mondom, hogy az okok mélyebb keresésében, esetleg megszüntetésében 'nem sok eredménnyel büszkélkedhetünk. Nagyobb gyakorisággal keressük viszont a „sérült, károsult” gyermekek büntetésének a fokozatait, amivel talán csak időszakos, tűzoltó munkát végzünk. Talán felállítjuk a „diagnózist, de nincs hatásos gyógymódunk”, és nemcsak a prevencióban vagyunk gyakorlatlanok, hanem az utókezelésben, a későbbi kontrollban is.

Korábban a Rendtartás s az iskolákban helyileg kialakult rendszer, „hagyomány” szerint büntettük a kötelezettségeiket, a rendszabályokat megszegőket. Nem merném leírni azt, hogy eredménnyel.

Ma az oktatási törvény és a miniszteri rendeletben foglalt fegyelmező intézkedések és fegyelmi büntetések fokozatait értelmezzük, mérlegeljük. Az elmúlt tanévben a vezetők és a kollégák körében eszmecsere, vita folyt arról, hogy a gyakorlatban elég-e a biztosított eszköz, célszerű-e egy-egy konkrét esetben. Mint minden nagyobb változás esetén ezek a meditatások érthetőek, sőt szükségszerűek. A hangos gondolkodás segíti, finomítja a gyakorlati problémamegoldó képességet.

„A fegyelmi intézkedések és fegyelmi büntetések a pedagógiai eszköztár kényszerű tartozékai. Az értelmes rendet és fegyelmet nevelési ráhatással kell elérni” — válaszolta a minisztérium munkatársa a Köznevelésben.

Azonosulva ezzel az igazsággal, azon töprengtem, hogy vajon ilyen egyszerű ez a gyakorlatban? Hogyan állunk a mindennapokban a „nevelési ráhatásokkal”? Mérlegelünk-e kellően minden esetben? Biztos, hogy mindig a legcélszerűbb megoldást választjuk?

Annyi bizonyos, hogy kevesebb fegyelmező és fegyelmi intézkedésre kerül sor, ha az odáig vezető úton nem tétlenkedünk.

15 intézmény tartozik területemhez már 5 éve. Elmondhatom, hogy ismerem tanulói összetételüket, eredményeiket, gondolataikat, fegyelmi helyzetüket. A naplókban, ellenőrzőkben található fegyelmező és fegyelmi intézkedéseket nem vitatom, de nem is vitathatom. Hiszem, hogy „nevelési eszközként”, ha szükségét érzik, átgondoltan, felelősséggel teszik.

Iskoláim mindegyikének van — bár még nem mindig tudatosan alakított — egyéni arculata, olyan sajátossága, ami csak rájuk, közösségeikre, nevelési stratégiájukra jellemző.

Jó érzéssel írom le, hogy minden testületben van „pedagógus egyéniség”, akinek a megjelenése, tudása, intelligenciája, műveltsége, a gyerekekkel való kapcsolata olyan, hogy kizárja a fegyelmezési gondot, akitől idegen az írásos büntetés. Velük beszélgetni is jó. Nem szidják a nebulóikat, szavaikból sugárzik az optimizmus, a gyermekszeretet. Nekik vannak konkrét terveik, az útkeresésben is céltudatosak. Úgy gondolom, hogy ezek a kollégák értékek a testületben, de értékeiket növelni lehet és kell. Ha titkaikat, módszereiket felfedik, átadják, terjesztik, ha a teljes iskolai fegyelem és fegyelmezés alakulásában nő a felelősségük. Legyen igényük erre a jövőben, érezzék köteleességüknek.

Munkám során azt tapasztaltam, hogy ahol vannak problémaérzékeny pedagógusok, és ahol az iskolavezetés is ilyen — és ez problémamegoldó képességgel is párosul —, abban az iskolában sokkal kevesebb büntetésre, intézkedésre kerül sor. Ebben a munkában meghatározó szerepe van az iskolavezetésnek, az igazgató pedagógiai tevékenységének s a tanulókkal való kapcsolatának. Az igazgatókkal szembeni követelmények többsége (és én most nem gondolok a hagyományos hármas követelményre) tanulható, elsajátítható. Kiemelt fontosságot tulajdonítok viszont a gyermekszeretetnek, a kapcsolatteremtés képességének, az empátias készségnek, az egészséges szigor és következetes törődés jelenlétének. Ezek hiánya az iskola pedagógiai elszegényedéséhez vezet. Szerencsére az általam ismert vezetők között is sok a kitünő, pedagógiai vénával rendelkező, igényes igazgató. Ők az iskoláikban a problémák közvetlen megoldásából is jelentős részt vállalnak. Több az idejük? Szó sincs róla! Más a módszerük s természetesen a belső igényük.

Egyik lakótelepi iskolám programjában — éppen a társadalmi környezet, életvitel, tanulói összetétel miatt — jelentős helyet foglal el, és sok időt és energiát igényel a negatív hatások ellensúlyozására törekvés, az egyéni foglalkozás, s nem utolsósorban a preventív munka.

Ezeknek a tevékenységeknek a fő mozgatója az intézmény igazgatója, aki gyakran találkozik a gyerekekkel, a problémás esetekkel nemcsak akkor foglalkozik, amikor már a nevelő tehetetlen. Eszköztárában a személyes beszélgetés a domináns, s az esetek többségében eredménnyel. Bár sokszor beszélget a tanulókkal, az írásbeli fegyelmező büntetésekkel ritkán él. Vajon mi a titka?

- Akár az iskolai, akár az osztályközösségekhez szól, mindig érződik gyermekszeretete, humanitása. A gyerekek mindig megérik az ügy fontosságát is.
- Minden iskolai és iskolán kívüli eredményre érdeklődéssel figyel, vetélkedőn, versenyeken jelen van, elismer, dicsér, ha szükséges korhol, de mindig következetes.

Pedagógiai tevékenységéből összegyűjtöttem néhány konkrét szituációt, például, eredményesnek bizonyuló megoldást. Szeretném ezekkel is érzékeltetni, hogy gyermekeink tanulmányi és viselkedési szokásait nem feltétlenül a fegyelmi intézkedések változtatják meg.

- Az iskola nagy, de nem használnak hangszórót, nem hirdetnek az iskolarádió. Szerintük a személyes találkozást — amire az iskola aulája kitünő lehetőség — semmi nem pótolja. Ezzel a lehetőséggel ők gyakran élnek. Az iskola egészét érintő kérdésekről, eredményekről, problémákról a teljes közösség jelenlétében szólnak. Itt szót kapnak a gyermekvezetők, a nevelőik, s gyakorta az iskola vezetője. A gyerekek ide érdeklődéssel, várakozással jönnek, és fontosnak tartják ezeket a találkozásokat.
- Az elmúlt tanév osztályozó konferenciáján több problémás eset került felszínre. Minden évfolyamon jelzett tennivalót a magatartás és szorgalom minősítése is. Az igazgató kolléga a félév után 1—8. osztályig az összes problémás tanulóval egy külön tanteremben elbeszélgetett. Véleményt mondott és kért, feladatot adott, és felajánlotta a segítségét. Talán a legfontosabb, hogy megbeszéltek a későbbi találkozás idejét és módját is.

A találkozások eredménye az év végén számokban is érződött, és lélektani hatása is — ami számokban nem mérhető — rendkívül pozitív volt. A gyerekek megérezték, hogy a jobbításra mindig van lehetőség, és ebben hisz a vezető, és segít a pedagógus. Ez biztonságérzetet adott, bizalmat keltett, amire ma olyan sok gyereknek szüksége van.

- Szülői értekezleteiken hagyomány az igazgató megjelenése. Nemcsak tájékoztatást és tanácsot ad ezeken az alkalmakon a szülőknek, hanem igényli a kér-

déseiket, a véleményeiket, kíváncsi egy-egy pedagógiai kérdéssel kapcsolatos gondolataikra is. Ha valamelyik osztályba az értekezlet befejezéséig nem ért el az igazgató, a szülők nem mennek el, várják őt, hiszen megszokták, igénylik a párbeszédet.

A szülők, a családok szemléletének alakításában, úgy gondolom, ez a forma követendő, hiszen a család és iskola kapcsolatának a milyensége a munkánk meghatározója.

- Érdekes példákkal találkoztam az egyéni ráhatás területén is. Egyik alsós fiúcska magatartásával gyakran volt gond az iskolában, de probléma volt vele otthon is. A szülőkkel való tanácskozás után az igazgató bácsi az irodájába hívta a gyermeket, leültette, és megbeszéltek a problémákat, az okokat, a változtatás módját. A beszélgetés végén így szólt a gyerekekhez: „Írd be az ellenőrződbe, hogy 2 hétig nem szeretlek, ezt én is bejegyzem a naptáramba, 2 hét után újra várlak az irodámba.” A hatás — a szülők szerint is — meglepő volt. A fiúcska minden igyekezetével bizonyítani akarta, hogy méltó lesz az igazgató bácsi szeretetére. Azóta nincs komoly probléma vele.
- Előfordult, hogy néhány szülő erőszakos, goromba, esetenként drasztikus magatartásával az ügyeletes tanulóknak is gondjuk akadt. Sajnos, arra is volt példa, hogy az ügyeletes a felnőtt stílusával azonosult. Ekkor volt nehéz a helyzet. Az igazgató megoldotta. Elítélte az ügyeletes hangnemét, ugyanakkor mintát, modellt adott a hasonló helyzetekben való viselkedési formákra. A gyerekek érezték a vezető megértését, de az elvárását is.

Úgy gondolom, hogy mindannyian tudnánk a napi gyakorlatunkból számos példát hozni, tovább tudnánk sorolni az aprónak tűnő, de fontos pedagógiai helyzetek, szituációk megoldásainak módját. Vehettem volna más intézmény életéből is sok-sok pedagógiai „morzsát”, de talán ez a néhány megoldás is további gondolatokra készítet bennünket.

A fegyelmező és fegyelmi intézkedések előtt, s talán az ellenőrzők „pofoncsekkei” helyett is találunk megoldást. Gyakorlati példák sora bizonyítja, hogy a személyes meggyőzés, a következetesség, a követelés, a bizalom, a gyermekszeretet, s nem utolsósorban a példamutatás, mind célravezetőbb eszközök. Ezek időigényesebbek ugyan, de emberközelibbek, és iskoláink életében nélkülözhetetlenek.

Pedagógiai eszköztárunk tehát gazdag, s ha ezzel a gazdagsággal megfelelő időben és megfelelő formában jól sáfárkodunk, eredményesebb nevelési eszköznek bizonyulnak, mint a gyorsan és indulatoktól vezérelt fegyelmi intézkedések és fegyelmi büntetések sora. (Ráadásul ezek is időigényesek, és esetenként öncélúak.)

Én vallom, hogy ha a pedagógiai eszköztár „leggazdagabbja” az iskola vezetője, akkor a kollégái követésre méltó mintát, módszert, ötletet kapnak a legkülönbözőbb szituációk, helyzetek megoldására, a nevelőközösség problémamegoldó képessége gazdagodik.

Erre minden közösségnek szüksége van.